

має величезне значення для представників трьох релігій. Питання про статус Єрусалиму й до нині є головною проблемою у відносинах між державами, військові зіткнення відбуваються вже не одне десятиріччя, а сторони ще далекі від вирішення цього конфлікту.

Таким чином, іудаїзм як національна релігія Ізраїлю є значним важелем впливу як на внутрішню, так і на зовнішню політику держави. Унікальність Ізраїлю полягає в специфіці зв'язку між державою та релігією, де держава не має юридично визначеної державної релігії, хоча релігійні норми визначають порядок життя суспільства на різних рівнях. Без врахування релігійного фактору неможливо визначити основні тенденції розвитку Ізраїлю, місце держави на міжнародній арені та зрозуміти процеси, що відбуваються всередині держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. The Global Religious Landscape Report 2012 [Електронний ресурс]. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.pewforum.org/2012/12/18/global-religious-landscape-exec>.
2. Закон о возвращении [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://guide-israel.ru/country/11099-tekst-zakona-o-vozvrashhenii>.
3. Кириленко К.М. Релігієзнавство: навч. посібник / К.М. Кириленко. – К.: ТОВ «Агентство «Україна». – 2018. – 288 с.
4. Релігійний фактор у міжнародних відносинах: Навч. посібник. – Ужгород, 2014. – 208 с.

УДК 330.8(477)

**Фицик І.Д., к. філос. н., доц.
Фицик Л.А., к. істор. н., доц.
УДПУ імені Павла Тичини**

ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ У ДОСЛІДЖЕННЯХ ПРЕДСТАВНИКІВ КИЇВСЬКОЇ ІСТОРІКО- ЕКОНОМІЧНОЇ ШКОЛИ М. В. ДОВНАР-ЗАПОЛЬСЬКОГО

Анотація

У статті розглядається науковий доробок представників київської історико-економічної школи у дослідженні проблем економічної історії України. Акцентовано увагу на проблематику досліджень учнів М. В. Довнар-Запольського у 20-30-ті рр. ХХ ст., виділено їх праці. Виявлено, що методологія представників школи перебувала під домінуючим впливом

історико-економічних поглядів їх учителя М. В. Довнар-Запольського. Зроблено висновок, що переважна більшість праць українських істориків була присвячена вивченню соціально-економічних процесів в українській гетьманській державі середини XVII – останньої третини XVIIIст.

Ключові слова: *київська історико-економічна школа М. В. Довнар-Запольського, економічна історія України, представники школи М.В. Довнар-Запольського, учні М.В. Довнар-Запольського, 20-30 ті рр. XX ст., історико-економічні дослідження.*

Abstract

The article deals with the scientific achievements of the representatives of Kyiv historical-economic school in the study of the problems of economic history of Ukraine. Special attention is paid to the research problematics studied by M.V. Dovnar-Zapolskyi's students during 20-30s of the XXth century, their main works are highlighted. It is found out that the methodology of school representatives was under the ascendancy of historical-economic views of their teacher M.V. Dovnar-Zapolskyi. It is concluded that the vast majority of works of Ukrainian historians was devoted to the study of social and economic processes in Ukrainian Hetman state during the mid XVIIth – last third of the XVIIIth century.

Keywords: *Kyiv historical-economic school of M.V.Dovnar-Zapolskyi, economic history of Ukraine, representatives of M.V. Dovnar-Zapolskyi school, M.V. Dovnar-Zapolskyi's students, 20-30s of the XXth century, historical-economic research.*

Історико-економічні дослідження, що набувають все більшого поширення у провідних країнах світу, переконливо доводять актуальність постійного переосмислення минулого для подальшого удосконалення новітньої економічної теорії, опанування якої є головною складовою сучасного наукового пошуку українських економістів. Разом з тим, досвід цього пошуку в останні десятиліття, суперечливі підходи до форм сучасної економічної парадигми трансформаційного періоду засвідчують необхідність всебічного опанування не тільки світовим, але й вітчизняним досвідом розвитку наукової економічної думки з усіма її особливостями. Тільки їх урахування дозволить творчо використати визначені здобутки українських економістів минулого та одночасно позбутися рецидивів традиційних, передусім часів командно-адміністративної системи, уявлень. Це зумовлює актуальність комплексного системного аналізу еволюції історико – економічної думки в Україні на різних історичних етапах, виявлення та обґрунтування найбільш перспективних її здобутків [3, С.12].

З огляду на це заслуговують на увагу дослідження проблем економічної історії України представниками київської історико-економічної школи М.В.Довнар-Запольського.

Постановка проблеми. Успішність реформування національної

економіки, його теоретичне обґрунтування та практична реалізація багато в чому залежать від того, наскільки вони відповідатимуть логіці розвитку вітчизняної економіки. З'ясування цієї логіки є можливим лише на основі історико-економічних досліджень. Актуальність такого історичного підходу стає все більш очевидною у світлі тих помилок і прорахунків, що були допущені за роки незалежності України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед українських вчених-економістів, що зверталися у своїх працях до окремих аспектів історико – економічної думки в Україні у першій третині ХХ ст. є відомі українські вчені С. Злупко, Л. Горкіна, А. Гриценко, Л. Корнійчук, П.Леоненко, В.Фещенко, Р.Васильєва, Б. Базилевич, та ін. дослідники.

Діяльність київської історико-економічної школи М.В. Довнар-Запольського висвітлена у працях Д. Карпусь та С. Антонюк. Внесок окремих представників школи в історико-економічну науку досліджували В.Світлична та Т. Гончарук.

Історіографічний аспект проблеми став об'єктом вивчення дослідників С. Михальченко та Н. Соколової.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Разом з тим, проблеми економічної історії України, які піднімали представники київської школи економічної історії більш ґрунтовно вивчали не економісти, а історики. Недостатнім в економічній науці є вивчення стану та проблематики історико-економічних досліджень, які проводили науковці. На жаль, вказаний напрямок їх наукових пошуків все ще не отримав належного місця в сучасній економічній літературі. Вимагає більш ґрунтовного дослідження і методологічний інструментарій, який використовували дослідники, визначаючи роль економічного фактора в історичному процесі.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є висвітлення внеску представників київської історико-економічної школи у вивченні проблем економічної історії України, виділення основної проблематики досліджень та праць учнів М. В. Довнар-Запольського у 20-х – на початку 30-х рр. ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Зараз питання відродження наукових шкіл, а разом з ними і кращих традицій в галузі вивчення економічної історії України стоїть надзвичайно актуально. Однією з малодосліджених сторінок історії науки є київська історико-економічна школа М. В. Довнар-Запольського. До неї входила когорта яскравих вчених – істориків, доля переважної більшості в радянський час була важкою, тому про них тривалий час намагалися не згадувати. Особливо вагомими слід визначити досягнення її представників у розвиток історико-економічної науки.

Засновником київської історико-економічної школи став відомий історик, економіст та етнограф Митрофан Вікторович Довнар-Запольський (1867-1934). Як випускник Київського університету св. Володимира, він зробив значний внесок у формування та розвиток нових для кінця ХІХ –

початку ХХ ст. історико-економічних наук – економічної історії та історії економічних учень [5, С.175].

Як економіст, Митрофан Вікторович став відомий своєю «Історією російського народного господарства» (1911). Він був активним прихильником економічного матеріалізму, вважав, що рушійною силою історії є економічні процеси. Визначаючи роль економічного фактора в історичному процесі, М.В.Довнар-Запольський підкреслював, що загальний погляд на історичну науку висунув на перший план питання економіки. Ось чому в працях ученого ми можемо почерпнути не тільки висвітлення та аналіз історичного минулого нашого народу, але й його економічний розвиток [1, С.202]. Такий підхід близький до теорії Й. А. Шумпетера, який визначав економічну історію частиною економічної науки, а техніку історичного дослідження інструментом економічного аналізу [8, С.29].

Відмітимо, що М. В. Довнар-Запольський у своїх історико-економічних дослідженнях мав на увазі загальноросійську історію. А так як він не належав до числа тих учених, що розглядали українську історію окремо від російської, то ми маємо сприймати його дослідження як такі, що висвітлюють, зокрема, й історико-економічний розвиток України. Разом з тим, у багатьох працях ученого наводиться і аналізується матеріал, який безпосередньо відноситься до України. Серед таких – праця «Украинские староства в первой половине XVIв.», у якій на базі величезного комплексу джерел дається розгорнута картина адміністративно-господарського устрою Правобережної України [4].

Окрім праць, де М. В. Довнар-Запольський розглядає економічну історію в контексті історії загальної, у нього є праці, повністю присвячені сучасним йому економічним проблемам Російської імперії та України як її складової, і в особливості, зовнішньої торгівлі [1, С.203]. Виникнення такого інтересу відбулося у зв'язку з обранням М. В. Довнар-Запольського Головою Південно-Західного відділення Російської експортної палати, відкриття якої відбулося в лютому 1912 року у Києві.

Вершиною діяльності М. Довнар-Запольського як ученого і педагога став київський період (1901-1920 рр.). У цей час повністю сформувалися методологічні позиції дослідника, у світ вийшли найбільш відомі його роботи, та склалася його власна наукова школа. Створення цієї школи стало результатом активної дослідної та педагогічної роботи М. В.Довнар-Запольського в університеті св. Володимира з 1901 по 1919 роки. Енергійному викладачу вдалося організувати при університеті в 1903 році історико-етнографічний гурток, який на багато років став основою кадрів для київської школи економічної історії.

Київська економічна школа, яка, як вірно зазначив сучасний російський вчений С. Михальченко, працювала за двома напрямкам: економічна історія Московської держави XVI – XVII ст., та дослідження проблем економічної історії України. Перший був домінуючим, проте у

другому напрямі працювала ціла група учнів М. В. Довнар-Запольського, студентів університету : В. Романовський, В. Федоренко, Й. Гермайзе, М. Ткаченко, М. Полетика, Ф. Клименко [9, С.152].

Так, В. Романовський опублікував працю «Экономический быт Черниговского полка в XVII XVIII вв.», П. К. Федоренко – «Положение крестьян Черниговской губернии перед крестьянской реформой», О.Ю.Гермайзе «Экономический быт западно-русского крестьянства XVI XVIII вв.», М. М. Ткаченко – «Київська сотня Переяславського полку за Румянцевською ревізівією», М. П. Полетика – «Социально-экономическая организация Левобережной Украины в XVIII веке» [9, С.159]. Ще один представник школи П.Клименко досліджував процес виникнення цехової системи в Україні в українознавчій студії «Западно-русские цехи в XVII XVIII вв.» [7].

Вказані дослідження переважно не були надрукованими до 1919 року, однак саме ці праці, на думку Д. Карпусь, значно збагатили українську історико-економічну науку в радянський період [6, С.13-14].

Кращі роботи цих молодих дослідників були удостоєні золотими медалями університету св. Володимира. Серед них :Ф. Клименко за працю «Западно-русские цехи в XVII – XVIII вв.» (у1911-1912рр.), В.О. Романовський за «Экономический быт Черниговского полка в XVII XVIII вв.» (у1912-1913 рр.), та В. Федоренко за «Состояние помещичьих крестьян Черниговской губернии накануне реформы с обзором деятельности Черниговского Гебернского Комитета по изучению их быта» (1913-1914 рр.) [16, С.352-353].

Відзначимо, що високі результати молодих учених були отримані внаслідок застосування ними методологічного інструментарію фундатора історико-економічної школи М. В. Довнар-Запольського, який сформував у своїх учнях наукову позицію, суть якої полягала у тому, що пояснення історичного процесу має спиратися на вивчення матеріальних факторів у їх взаємодії з факторами ідеологічними [1, С. 202]. У цьому зв'язку слід зазначити, що основним методологічним підґрунтям дослідників було застосування історичного методу на основі широкого використання архівних джерел та використання системного аналізу в економічних дослідженнях.

Політичні події 20-х рр. призвели до реорганізації Київського університету св. Володимира, на його основі утворився Київський інститут народної освіти. Після від'їзду М. В. Довнар-Запольського з Києва в нових політичних та ідеологічних умовах це неформальне наукове об'єднання припинило своє існування. Однак, одним з найважливіших наслідків її існування стала підготовка групи талановитих вчених : Н. Д. Полонської-Василенко, П.К.Федоренка, Й. Ю. Гермайзе, М. Ф. Тищенко, О. П. Оглоблина, М.М.Ткаченка, Є. Сташевського, які продовжили у 20-30 х рр. ХХ ст. історико-економічні дослідження, розпочаті у студентські роки під керівництвом свого учителя.

Найбільш продуктивним у царині економічної історії України дослідником став випускник Київського університету та його професор у 1921–1943 рр., а згодом, під час еміграції, професор Українського Вільного Університету у Празі та Мюнхені (з 1944 р.) Олександр Оглоблин (1899–1992). Творчий доробок ученого на ниві економічної історії України нараховує майже 100 праць – монографій, підручників, статей та рецензій.

Ще у студентські роки під впливом фахового вишколу М. Довнар-Запольського він зрозумів необхідність вироблення нової концепції і схеми історії України з орієнтацією переважно на історико – економічну і меншою мірою на історико-політичну тематику. Тому зрозумілим є дослідницький інтерес вченого переважно до вивчення соціально-економічної історії України XVII – XIX століть, зокрема історії промисловості, торгівлі та транзитних операцій [2, с.9].

Серед його опублікованих монографій найважливішими є «Нариси історії української фабрики. Мануфактура в Гетьманщині» та «Нариси історії української фабрики. Передкапіталістична фабрика» (Київ, 1925) [12; 13]. На основі останньої дослідник у 1926 р. в Одесі успішно захистив дисертацію, за що йому першому в Україні було присуджено ступінь доктора історії української культури [10, С. 60].

Слід згадати також праці дослідника з окремих питань історії промисловості Гетьманщини: «Рабочие на Топальской мануфактуре в 1771 году» в VI–VII томах «Архива истории труда в России» (Петроград, 1923); «Архів Києво-Межигірської фабрики» у IX томі «Записок Історично-Філологічного Відділу ВУАН» (Київ, 1926); «До історії будницької промисловості України за часів Хмельниччини» у X томі там же (Київ, 1927); третій (хронологічно другий) том історії української промисловості, що має назву «Українська кріпацька фабрика XVIII – XIX ст.», який був надрукований у 1931, однак не отримав дозволу на розповсюдження та був знищений.

До доробку вченого у галузі економічної історії України слід зарахувати «Фабрично-заводські архіви України за кріпацької доби» у «Архівній справі», Т. VII, Харків, 1928 та окремим виданням; «Архів Бахмутських і Торських соляних заводів (XVIII ст.)» (там же, Т. IX–X, Харків, 1929); Бавовняна промисловість на Україні в XVIII–XIX ст.» у «Червоному шляху», Т. III, Харків 1929; «Архів Шостенського порохового заводу» у «Архівній справі», Т. XII, Харків, 1930; «До історії порцеляно-фаянсової промисловості на Україні» у «Нарисах з соціально-економічної історії України», що була складовою частиною «Праць Комісії соціально-економічної історії України», ВУАН, Т. I, Київ, 1932; «До історії металургійної промисловості на Правобережній Україні» у «Архіві Радянської України», Т. I–II, Харків, 1932; «К истории металлургии на Правобережной Украине в первой половине XIX столетия» у «Трудах исторического факультета Киевского государственного университета им. Т. Г. Шевченко», Т. I, 1939 (1940); «Хмельниччина і залізорудна

промисловість Правобережної України» у ЗНТШ, Т CLVI, Мюнхен, 1948 та інші. Ще не опубліковані такі монографії О. Оглоблина як «Українська кріпацька фабрика XVIII–XIX ст.» та «Металургія Правобережної України XVI–XIX ст.».

Особливе місце у наукових пошуках ученого займав період 20-х рр. XX ст. Саме у цей час свій науковий пошук він спрямував на дослідження тих господарських процесів і явищ, які визначили українську економіку як самостійний економічний організм. Дослідниця В. Світлична зазначає, що О.П.Оглоблина можна вважати засновником нового напрямку в наукових дослідженнях – історії народного господарства України [15. С.16].

Так, у праці «Очерки истории украинской фабрики. Предкапиталистическая фабрика» О. Оглоблин наголошував, що українську економіку першої половини XIX ст. можна вивчати «виходячи тільки з принципу господарської автономії України, яка з кінця XVIII ст. практично поширилася на всі терени Наддніпрянщини, що були об'єднані під владою Російської імперії [12. С.4]. Зокрема економічна «автономність» Наддніпрянщини, на думку О. Оглоблина, мала визначальний вплив не тільки на господарський розвиток країни, але й на всю українську історію 19 ст. [14. С.166]. З огляду на це безкомпромісним є трактування О. Оглоблиним колоніальної митної політики та протекціоністських заходів, які проводила Російська імперія щодо України. У цьому питанні його погляди базувалися на підходах відомих українських фритредерів І. Вернадського, М. Бунге та інших відомих економістів [2, С.15].

У двадцяті роки у Києві працював семінар з історії української економіки (разом з архівним семінаром) під керівництвом О. Оглоблина, що був науково-дослідним центром соціально-економічної історії України.

У семінарі працювали й історики-економісти, які досліджували актуальні питання економічної історії періоду Української гетьманської держави, серед яких був його колега, випускник університету св. Володимира, учень М.Довнар-Запольського Микола Тищенко.

М. Тищенко, член Комітету з вивчення соціально-економічної історії Лівобережної України, у кінці 20-х на початку 30-х рр. продовжував історико-економічні студії, започатковані у студентські роки, цікавився переважно економічною історією України XVIII ст. На сторінках «Історико-юридичного збірника» та «Записок історико-філологічного відділу ВУАН» він опублікував два нариси з історії торгівлі Гетьманщини – «Нариси історії торгівлі Лівобережної України з Кримом у XVIII ст.», та «Нариси історії зовнішньої торгівлі Стародубщини у ст.» [17, 18].

У 20-30-х рр. у Дослідній Комісії українського народного господарства, яка була підзвітна соціально-економічному відділу ВУАН, яку очолював академік К. Воблий, працював один з найкращих учнів М. В. Довнар-Запольського Євген Сташевський. Історик-економіст, професор Київського та Кам'янець-Подільського університетів Є. Сташевський

досліджував сільське господарство та ринок сільськогосподарських продуктів України (переважно Правобережної) першої половини ХІХ ст. Його праця під заголовком «Сільськогосподарський ринок Правобережної України за передреформеної доби» вийшла у «Працях комісії для вивчення народного господарства» (Т.2, Київ, 1929 р.).

Київський історик, представник київської історико-економічної школи Микола Ткаченко працював над соціально-економічною історією Лівобережної України ХVІІ – ХVІІІ століть, досліджуючи зокрема історію селянства. Він видав «Нариси з історії селян на Лівобережній Україні в ХVІІ – ХVІІІ ст.» у «Записках історично-філологічного відділу ВУАН» (1931 р.) [19].

Учень М. Довнар-Запольського П. Федоренко досліджує спірні питання у висвітленні функціонування окремих галузей економіки української гетьманської держави періоду другої половини ХVІІ – останньої третини ХVІІІ століття, зокрема фінансів та грошового обігу [20].

Діяльність представників київської історико-економічної школи істориків була тісно пов'язана з Комісією соціально-економічної історії ВУАН, заснованої у 1929 р. О. Оглоблиним. Серед співробітників комісії були в. о. вченого секретаря Н. Полонська-Василенко, а також М. Тищенко та В. Романовський. Основними напрямками наукових досліджень науковців стали історія промисловості в Україні, колоніальна політика Польщі та Росії за часів феодалізму та буржуазія в Україні за доби імперіалізму. Представник школи, видатний історик України Н. Полонська – Василенко у першому томі «Праць Комісії до виучування соціально-економічної історії України» опублікувала «Матеріали до історії гірничої промисловості Донбасу»(1932). Слід відзначити і фундаментальну працю дослідниці «Нариси з соціально-економічної історії України (1932) [11].

Висновки і пропозиції. Таким чином, одним з найважливіших наслідків реалізації науково-дослідної програми київської школи економічної історії стала підготовка значної кількості дослідників економічної історії України. Аналіз методології школи переконує, що вона перебувала під домінуючим впливом історико-економічних поглядів М. В. Довнар-Запольського. В основі її теоретико-методологічних засад була покладена моністична теорія розвитку історичного процесу, головна роль в якому належала економічним факторам.

Попри те, що основні зусилля дослідників були спрямовані на вивчення економічної історії Московської держави, ряд представників історико-економічної школи зробили значний внесок у вивчення проблем економічної історії України. Зауважимо, що вказаний напрямок у наукових дослідженнях, який був другорядним на початку ХХ ст., стає домінуючим у 20-х рр., адже саме у цей період зусиллями учнів М.В. Довнар-Запольського з'явилася низка ґрунтовних узагальнюючих праць з економічної історії України. Автори численних монографій та статей

намагалися відтворити розвиток сільського господарства, торгівлі, фінансів, промисловості та її окремих галузей. Написані на широкій джерельній базі, праці радянського періоду містять багатий фактичний матеріал, який значно доповнив і розширив конкретну картину тогочасного економічного розвитку України. Переважна їх більшість була присвячена вивченню соціально-економічних процесів в українській гетьманській державі середини XVII – останньої третини XVIII ст.

Оцінюючи науковий доробок представників школи в історико-економічну науку слід зазначити, що дослідження вчених дають можливість реконструювати і відтворити цілісний процес в економічній історії України. Вони є надзвичайно цінні і для розуміння сучасного реформаторського процесу в Україні, оскільки окреслюють аналогічні сучасним соціально-економічні проблеми та шляхи їх вирішення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антонюк С. Н. М. В. Довнар-Запольський: життя та внесок у розвиток історико-економічної науки (до 145-річчя від дня народження) // Стратегія економічного розвитку України. – 2012. – №30. – С.199-205.

2. Гончарук Т. Г. Праці українських істориків О. Оглобліна та М. Слабченка як підґрунтя економічної концепції М. Волобуєва // Т. Г. Гончарук // Інтелігенція і влада. Громадсько-політичний збірник. – Одеса. – 2005. – Вип. 5. – С.8-17.

3. Горкіна Л. П., Чумаченко М. Г. Перерваний поступ: віхи історії економічної науки в Україні (кінець XIX – середина XX ст.) // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – №4(982). – С.12-28.

4. Довнар-Запольський М. В. Украинские староства в первой половине XVI в. / М. В. Довнар-Запольский. – К., 1908.-118с.

5. Історія економічних учень: Підручник: У 2 ч. – Ч.2 / За ред. В. Д. Базилевича. – 3-тє вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2006. – 575 с.

6. Карпусь Д. О. Діяльність київської історико-економічної школи М. В. Довнар-Запольського (1901-1919 рр.) : автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.06 / Д. О. Карпусь; НАН України. Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського. – К., 2008. – 18с.

7. Клименко П. Западно-русские цехи в XVII -XVIII вв.// УИ. – 1912. – №3. – С.1-61; №4. – С.63-168.

8. Майдачевский Д. Я. Экономическая историография: история формирования и уроки развития предметной области // Историко-экономические исследования.– 2009. – Т.10. – №3. – С.5-40.

9. Михальченко С. И. Киевская школа в российской историографии (В.Б.Антонович, М. В. Довнар-Запольский и их ученики). – М. –Брянск. – 1997.

10. Музичко О. Є. Південноукраїнські історики та російська академічна еліта: етапи та напрями співпраці у другій половині XIX – на

початку ХХ ст. // Історіографічні дослідження в Україні. – Вип. 21. – К., 2011. – С.56-86.

11. Н. Полонська-Василенко. Майно запорізької старшини як джерело для соціально-економічної історії Запоріжжя // Нариси з соціально-економічної історії України. Праці комісії соціально-економічної історії України. – Т.1. – К., 1932.

12. Оглоблин А. П. Очерки истории украинской фабрики. Мануфактура в Гетьманщине. – К., 1925. – 270с.

13. Оглоблин А. П. Очерки истории украинской фабрики. Предкапиталистическая фабрика. – К., 1925. – 232 с.

14. Оглоблин О. Проблеми української економіки // Червоний шлях. – 1928. – №9-10. – С.166.

15. Світлична, В. В. О. П. Оглоблин як історик народного господарства України: Автореф. дис. канд... іст. наук: 07.00.06 / В. В. Світлична; НАН України. Ін-т укр. археографії та джерелознав. ім. М. С. Грушевського. – К., 2003. – 19 с.

16. Соколова Н. Медальні праці з російської та української історії студентів Св. Володимира (1834-1917 рр.) // Н. Соколова // Історіографічні дослідження в Україні: Зб. наук. пр. – 2008. – Вип. 18. – С.352-366.

17. Тищенко Н. Очерки истории торговли Левобережной Украины с Крымом в XVIII веке // Историко-юридический сборник. – Т. II. – Спб. – 1928.

18. Тищенко Н. Очерки истории внешней торговли Стародубщины в XVIII веке // ЗИФВ ВУАН. – Т.26. – К., 1931.

19. Ткаченко М. Нариси з історії селян на Лівобережній Україні в XVII-XVIII вв. // Записки Історично-філологічного відділу ВУАН. – Т. XXVI. – К., 1931.

20. Федоренко П. З спірних питань економіки України // Україна. – 1929. – Кн.35. – С.9-39.

**Фуркало В.І., к. філос. н., доц.
Фуркало В.С., к. філос. н., доц.
УДПУ імені Павла Тичини**

ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ ТВОРЧОГО ПОШУКУ

Творчий пошук – пошук відповідей щодо існуючих проблем, подій, ситуацій. Творчий пошук направлений на уточнення і розширення існуючого знання. Для пошуку відповідей будуємо певні гіпотези. «Саме спроможністю винаходити гіпотези вимірюється творчий потенціал науковця. Тут відсутні будь-які формальні правила. Чим менше обмежень береться до уваги, тим більше шансів досягнути успіху» [6, с. 407].

Формулювання гіпотез відбувається на основі сукупності даних